

УДК 947.7:271.2/.4”17”

Олексій Смірнов

аспірант кафедри історії Національного університету

«Києво-Могилянська академія»

(Київ, Україна, rankotski@gmail.com)

СТРАТА ДАНИЛА КУШНІРА І РОДИНА ГДИШИЦЬКИХ. ПРАВОСЛАВНІ ТА УНІАТИ НА НАДДНІПРЯНЩИНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII ст.

У другій половині XVIII ст. на Наддніпрянщині розгортається кампанія з навернення з унії у православ'я. Зміна конфесії носила не лише релігійний, а й політичний характер, адже парафії на території Речі Посполитої переходили у підпорядкування Переяславської єпархії Російської православної церкви. У відповідь польські світські та уніатські церковні власті вдавалися до репресій проти нововернутих «схизматиків», доходило навіть до кровопролиття. Один із таких трагічних випадків, страта мліївського ктитора Данила Кушніра, і є темою цієї статті. Данило у православному наративі перетворився на мученика за віру, а його історія була використана Росією для дипломатичного тиску на Річ Посполиту. Зіставляючи різні реляції про цю подію, автор намагається очистити її від агітаційних нашарувань та пропонує розглядати її через призму особистісного конфлікту між священником та громадою, а не з погляду міжконфесійного протистояння. Особлива увага приділена винуватцям страти – родині Гдишицьких, які опинилися між унією та православ'ям, вміло використовуючи обидві Церкви у власних інтересах. Лавірування між двома конфесіями стало для Гдишицьких стратегією виживання в умовах переслідувань, повстань, та зміни політичних кордонів.

Ключові слова: Наддніпрянщина XVIII ст., уніати, православні, Данило Кушнір, мліївський ктитор, Гдишицький, Гервасій Линцевський, Мельхіседек Значко-Яворський.

У 1757 р. Гервасій (Линцевський) стає єпископом Переяславським і Бориспільським¹. За його єпископства розгортається кампанія з навернення мешканців Наддніпрянщини від унії до православ'я, що його осередком на Правобережжі виступав Мотронинський Свято-Троїцький монастир, ігуменом якого, Мельхіседеку (Значко-Яворському), Гервасій доручив опіку над «закордонними»

¹ Гервасій (Линцевский) / Православная энциклопедия. – М.: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2006. – Т. XI. – С. 194-195.

визнавцями «благочестія»². Мельхіседек був наділений широкими повноваженнями, зокрема правом затверджувати священників на парафіях. Зміна конфесії носила не лише релігійний, а й політичний характер, адже парафії на території Речі Посполитої переходили у підпорядкування Переяславської єпархії Російської православної церкви. У відповідь польські світські та уніатські церковні власті вдалися до репресій проти новонавернених «схизматиків», дійшло навіть до кровопролиття.

Про один із таких трагічних випадків повідомив у Переяслав священник з Вільшани Семен Федорович, член чигиринського православного правління:

Губернії смѣлянскої, мѣстечка Мглѣва, церкви Рождества Пресвятыя Богородицы прихожанинъ Данило Кушнѣръ, не желая, чтобъ въ оной приходской церквѣ уніатскіе попи служеніе имѣли, когда обгорнувши завѣсою церковную чашу и взявъ оную, заховаль въ скриню и замкнуль, и по требованію при той церквѣ находящагося уніатского попа Василя Гдишицкого для служенія ему оной чаши не даль; то оной уніать, злобствуя на его за то, вздумаль причину, будто въ служеніи на переносѣ оной человекъ, выхвата въ его зъ рукъ зъ тайнами чашу и тайни оніе выпиль, о томъ занесль жалобу къ показаному офіціалу Мокрицкому, которой присудиль отдать его свѣцкой командѣ къ оному рейментару; а потому, по декрету оногo рейментара, виведши на площадь за мѣстечко Олшану, и тамо минушого іюля 29 дня первѣе руки ему пенкою обвертѣвъ и смолою обливъ огнем палили, а потомъ голову ему отрубавъ, въ страхъ православному народу, на палю оную изстромили, а тѣло все огнемъ сожгли³.

Семен Федорович написав цей лист 26 серпня 1766 р., тобто майже за місяць після страти мліївського ктитора. Хоча сам Семен походив із Вільшани, він навряд чи був свідком події; з іншого документа дізнаємося, що у липні влада закрила Миколаївську церкву у Вільшані й намагалася заарештувати священника Семена, та йому вдалося втекти⁴. Варто зазначити, що вільшанський священник не вперше і не востаннє повідомляв Переяслав про гоніння православних у «полської області»⁵. Страту Данила Кушніра він описує у третьому пункті свого донесення серед інших випадків переслідування католиками та уніатами православних Наддніпрянщини. У першому пункті він розповідає про іншу страту, жаботинського сотника Харка, «доброго ревнителю по благочестію», якому «поляки» наприкінці травня 1766 р. «тайнимъ образомъ» відрубали голову⁶. Але це вбивство не набуло розголосу, можливо через його таємність та брак деталей.

² Інститут Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф. II, № 4053, арк. 7-8.

³ Матеріали для історії православ'я в Западній Україні в XVIII ст.: Архимандрит Мельхіседек Значко-Яворський 1759–1771 // Архив Юго-Западной России [далі – Архив ЮЗР]. – Київ: Типографія Федорова, 1864. – Ч. 1. – Т. 2. – С. 385.

⁴ Там само. – 1864. – Ч. 1. – Т. 2. – С. 286.

⁵ Там само. – 1864. – Ч. 1. – Т. 2. – С. 272, 382, 638.

⁶ Там само. – 1864. – Ч. 1. – Т. 2. – С. 383.

Єпископ Гервасій під повідомленням вільшанського священника залишив резолюцію: «О показанномъ Святѣйшему Синоду представить отъ насъ доношеніемъ»; відповідний лист до Синоду було написано вже 28 серпня, із доволі точним переказом версії Семена Федоровича. Переяславська консисторія ретельно документувала «гоніння» на православних у «польській області» та відсилала інформацію до Петербурга, де її використовували для дипломатичного тиску Росії на Річ Посполиту: під приводом захисту прав дисидентів (не католиків) Росія активно втручалася у внутрішні справи сусідньої держави. Цій меті послужило й повідомлення про страту мліївського ктитора.

У січні 1768 р. Мельхіседек за дорученням Переяславської консисторії виїхав до Варшави для внесення позову про переслідування православних перед початком сейму. Його було оформлено, ймовірно того ж місяця⁷, у вигляді «Маніфесту» за підписами шляхти та «обивателів» Наддніпрянщини. Мельхіседек вніс «Маніфест» до гродського суду, а також передав його текст російському послу в Варшаві Ніколаю Репніну та Архієпископу Білоруському Георгію Кониському – єдиному на той час православному ієрархові в Речі Посполитій. Опис арешту й страти Данила Кушніра та згадка про страту сотника Харка, подані у «Маніфесті», майже дослівно переказують версію вільшанського священника⁸. Раніше про обидві страти згадав Георгій Кониський у своїй проповіді 21 квітня 1767 р. у Святодухівському Віленському монастирі з нагоди іменин імператриці Катерини II. Тут це звучало так: на «польській» Україні «двумъ головы отрублены, и изъ тѣхъ одному сперва руки живому созжены»⁹.

У жовтні 1766 р. постала інша версія арешту та страти мліївського ктитора. Під цією версією стоїть підпис священника Марка Клиницького з Мошнів, проте підпис зроблено іншою рукою та іншою орфографією, ніж основний текст¹⁰.

⁷ Оригінал «Маніфесту» датований 15 грудня 1767 р., найімовірніше заднім числом, оскільки його укладено за висланим Георгієм Кониським вірцем, що був отриманий Переяславською консисторією 5 січня 1768 р. Докладніше про датування див.: *Serczyk W. A. Melchizedek Znaczko-Jaworski i klasztor Motreninski przed wybuchem Koliszczyzny // Studia Historyczne.* – 1968. – R. XI. – Z. 3 (42). – S. 318.

⁸ У «Маніфесті» арешт та страту Кушніра викладено так: «W gubernii smilanskiéy w miasteczku Mliiowie parafianin Daniel Kuszniérz cerkwi sub titulo Narodzenia Pańskiego, niechcąc, aby w oney miał służbę Bożą uniacki kapłan Bazyli Gdyszycki, kielich zawinowszy w zasłonę cerkiewną, zachował w domu swoim, ani wyciągającemu gwałtownie temu kapłanowi wydał, za co ten kapłan uniacki, pełny zemsty, udał onego prawowiernego Daniela do i. x. officiała pomienionego kłamliwie (tu Boga na świadectwo zowiemy, że fałszywie), iakoby on Daniel od mającego mszā, uniackę Gdyszyckiego circa offertorium wyrwał kielich z ręk y wypił, któren oddany do świeckiego sądu do jaśnie wiel. imci pana Reymentarza wspomnionego dekretowany, wyprowadzony na plac za miastem Olszanā, et julii 29, przy obwiciu rąk pienką, oblaniem smołą, ogniem palony, ścięty, a potym cały spalony, statek wiary świętey prawdziwey krwią, niewinnā, męczeńską, zakończył». Архив ЮЗР. – 1864. – Ч. 1. – Т. 3. – С. 346-347.

⁹ *Конисский Г.* Собрание сочинений Георгия Конисского, архиепископа Белорусского. – СПб., 1835. – Ч. I. – С. 160.

¹⁰ Опис арешту та страти Данила Кушніра написано парадним скорописом, натомість підпис Марка зроблено невправною рукою, з великими відстанями всередині слова; на відміну від основного тексту, де перед голосними стоїть «і», Марко підписався вживаючи «и» перед «й»: «Клиницький»: ІР НБУВ. – Ф. 232, № 411, арк. 6.

Далі йде текст, написаний єпископом Гервасієм, із майже дослівною копією історії про Кушніра. Всі три документи зшиті разом та оформлені у Переяславській консисторії¹¹. Отже, є всі підстави вважати, що другий опис арешту та страти Кушніра постав у Переяславі, а не на Наддніпрянщині, а підпис Клиницького було додано для більшої достовірності. Ця версія, на відміну від викладеної Семеном Федоровичем, багата на подробиці й має вже виразно белетризований характер. У ній повідомляється, що прихожани Успенської церкви Млієва намагалися повернути унійного священника Василя Гдишицького на православ'я: «чтобы онъ единогласно съ ними обѣщался содержать благочестіе цѣло и ненарушимо, и надлежалъ бы къ епархіи переясловской». Той на це ніби не погодився і «первое ихъ самихъ разнообразно браниль, потомъ православныхъ архіереевъ непотребными словами поносиль, а наконецъ и православной греко-россійской вѣры исповѣданіе хулиль и уничижалъ»¹². Прихожани, аби не допустити Гдишицького до церкви, сховали у скрині священницький одяг, книги та начиння, але побоялися взяти дарохранильницю. Однак, за намовою місцевого отамана, це погодився зробити Данило Кушнір: «Со страхомъ и благоговѣніемъ приступилъ къ престолу Божію и предъ престоломъ положилъ три поклона до земли, и завѣсою церковною руки обернувъ, взялъ оную гробницу съ престола, благоговѣйно постановишь въ показанномъ же сундукѣ»¹³.

Дізнавшись про це, Василь Гдишицький поїхав у Смілу до батька, смілянського декана Атанасія, «уніата, а изъ прежнихъ прошедшихъ еретиковъ еретика и гонителя на вѣру православного народа, и тамо ему ложную занесль жалобу, что якобы оній Данииль съ гробницею въ корчму ходилъ и оною пиль горѣлку, а съ горѣлкою и частки Святыхъ Даровъ повипивалъ. Оній же Данииль какъ оставилъ горѣлку пить, семь годовъ уже тогда миновало»¹⁴. За скаргою Гдишицьких Данила Кушніра заарештувала світська влада. Громада намагалася його визволити, пробуючи навіть викупити грошима. Атанасій Гдишицький буцімто обіцяв мліївському ктитору помилування, якщо той перейде на унію, проте «онъ не толко не пожелалъ самъ приставать на унію, но еще и тому православному народу совѣтовалъ крѣпко и ненарушимо содержать православное грекороссійское исповѣданіе, и просилъ при томъ ихъ, чтобы уже больше объ немъ не просили, сказуя: «Я готовъ за вѣру православную и умерети, а на унію пристать не хочу»¹⁵. Перед смертю Кушнір відмовився сповідуватися в унійного священника, а під час тортур говорив: «Православніє христіане! Не вѣруйте вы уніатамъ, они проклятіи, и вѣра ихъ проклятая».

За другою версією, Атанасій Гдишицький (батько) особисто був присутній на тортурах Данила і вимагав скарати ктитора на горло: «По какому Гдишицкаго вѣлѣнію, когда, завязиваючи оному невинному мученику очи, палачъ сказалъ: “Не бойся, старичекъ! Богъ съ тобою”, то оній мученикъ, при послѣднемъ уже

¹¹ Там само. – Ф. 232, № 411, арк. 1-15.

¹² ІР НБУВ. – Ф. 232, № 411, арк. 1.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само. – Ф. 232, № 411, арк. 2.

¹⁵ Там само. – Арк. 3.

своємъ издыханіи, говорили палачу: “Я не боюсь, а ты дѣлай то, что тебѣ велятъ“. И тако и главу ему вдругъ отсѣкъ и, отсѣкши, встроимилъ на палю, и пригвоздилъ гвоздемъ большимъ желѣзнымъ посреди головы до пали, а пригвоздивъ, пришелъ къ оному Гдишицкому и, отеръ свои руки объ полы одѣянія его Гдишицкаго, началъ требовать отъ него денегъ»¹⁶. Після страти Василь Гдишицький (син) прийшов до вдови Данила і вимагав від неї 8 руб. на сорокоуст за її чоловіком. Почувши про це, генеральний рейментар Воронич сказав офіціалу Григорію Мокрицькому, що руки Василя заплямовані кров'ю «неповинного оного мученика», і «такъ не толко ему Василию за его душу ни отправлять, но и до олтара и Престола Божія допускати и касатися не слѣдуетъ»¹⁷.

Порівняймо першу «коротку» та другу «довгу» версії подій. Як уже було зазначено, автор першої версії, священник Семен Федорович, навряд чи був свідком страти, тому його розповідь досить стисла. На відміну від свідчення вільшанського священика, у другій версії багато прямої мови, репліки діючих осіб тут по-театральному красномовні, що, проте, не додає описові вірогідності. У другій версії, ймовірно інспірованої життями святих, Кушнір розмовляє як ідеальний мученик за віру, а не людина, якій загрожує смерть, його антиунійні промови не втрачають пафосу навіть під час тортур. Варто додати, що Марко Клиницький, чий підпис стоїть під другою версією, сам перейшов з унії на православ'я зовсім недавно перед описуваними подіями, 10 лютого 1766 року¹⁸.

Є у двох версіях і фактологічна розбіжність: у першій версії Данило ховає у скриню чашу, а в другій — дарохранильницю («гробницю»). На цю розбіжність звертав увагу ще Петро Лебединцев, утім, на його думку, це означало, що Кушнір сховав у скриню і чашу, і дарохранильницю¹⁹.

У другій версії страти мліївського ктитора повідомляється про викрадення голови Данила й перенесення її до Переяслава. На наступних сторінках після опису страти єпископ Гервасій залишив детальний план поховальної процесії, яка за участю городян та під дзвони всіх церков міста мала проходити від Покровської церкви до катедральної Вознесенської церкви. В цій останній церкві, у місці, визначеному Гервасієм, 4 жовтня і було врешті поховано голову²⁰. Невідомим автором було також укладено віршоване надгробне слово²¹. У суміші з антипапською та антиунійною риторикою тут викладено подробиці арешту та страти Кушніра:

[...] В местечку Мглееве бодр ктытор Даниил,
Соглашался с людми, часто к попу ходил
Оувещевать, чтоб он, от унии отстал

¹⁶ Там само. – Ф. 232, № 411, арк. 4.

¹⁷ Там само. – Арк. 5.

¹⁸ Архив ЮЗР. – 1864. – Ч. 1. – Т. 2. – С. 475-477.

¹⁹ *Лебединцев П.* Страдание и мучение за православие Даниила Кушнира, жителя млиевского // *Руководство для сельских пастырей.* – 1860. – № 2. – С. 52.

²⁰ ІР НБУВ. – Ф. 232, № 411, арк. 6-7.

²¹ ІР НБУВ. – Ф. VIII, № 216, арк. 140-142. Опубліковано: *Ластовський В.* Слово над гробом Данила Кушніра (1766) // *Київська Старовина.* – 2001. – № 6. – С. 117-121.

И Ц(е)рков Рождественску правой веры отдал,
Но как Васка поп ругая отгонил их,
Затем прихожане зделали тот оуспех,
Сосуды аппараты взяли у ц(е)рквы своей,
А гробнице по прозбе ктытор коснулся сей,
Что все с благочинно под ключ дали и скрыть,
Чем бы упрямство поп возмогл свое скратить,
Сей то случай вину поднося вишше хмар,
Огненный на ктытора приспособыл удар.
Но причина не та действию дала вид,
То важность, что унии народ наносил стид,
А заодно Васка поп з братом своим спешил,
В Смелу, чтоб их отец, с ними в донос вступил.
Афанас дзиекан, верной унии друг,
Не пожалел на кров своих лож(н)и(х) услуг.
И чтоб невинного вразить на смертной час,
От Диявола лжы позичили в запас.
Сведчил отец с детмы, что ктытор Даниил
Гробницею в шинку выно горяче пил,
Будьто б и частицы поглотил он тогда,
Но что ктытор сего не деливал вреда,
И что горелку он как пил уж седмый год
Подтверждал Мглеевский совестию народ,
И что затем оны о(у)прятали Престол
Дабы с Ц(е)рквы вещей поп не ограбил сол,
Якож дважды уже в Ц(е)ркве двери ломал,
И чтоб возмогл добыть, тое тайно б сховал.
Все постоянство их представлялы при том,
Что попы преже того страшно клялись Хр(и)стом
Дабы отцев с(вя)гых по правилам итить
А в новой секте униатской не быть.
Но как православным всякой папыста враг,
Без выни у(з)ныка велы на смертной праг,
Рейментар Воронеч, с поля руки пускал,
Но дзиекан вязня, кату в руки отдал.
А как от меча сей невынии уже оумер,
В чем дзиеканови кат полой руки обтер,
О Гдишицкий твой дух должен тебе блажить,
За то что кат кровию ризы твоя святить,
Он то пророчества тебе, вскривлет дар,
Что капеланом там будеш, где Ирод Цар,
Володкович тебе на то грамоту даст,
Равну им с тобой держать тиранску власть.
И сын твой Василий, молитвеннык немал,
На поминки в жены денег осми рубле(й) прохал,
Но губернатор Вонжа сказал ему вступить.
Что недостоин он в Ц(е)рков входит[...]²².

²² Ластовський В. Слово над гробом Данила Кушніра (1766). – С. 117-121.

Як бачимо, надгробне слово повторює другу версію подій, а не версію Федоровича. У вірші з'являється і дещо нове, а саме: винесення з церкви начиння послужило лише приводом для арешту, натомість його справжньою причиною було неприйняття громадою унії («Но причина не та действию дала вид, то важность, что унии народ наносил стид»).

24 жовтня 1766 р. другу версію арешту та страти Кушніра ще раз переписали у Переяславській консисторії та підшили після тексту, підписаного Клиницьким, та плану процесії, що його уклав єпископ Гервасій. Ця копія майже дослівно повторює другу версію, до неї додано лише вступ про те, що «за Днѣпромъ, в Коронѣ Полской находящіяся священство и народъ, издревле содержали по всѣмъ обрядамъ христіанскимъ православно-восточное грекоросійское исповеданіе», – це стандартне формулювання багатьох російських документів, які стосуються захисту православ'я у Речі Посполитій. Саме цю версію використали для дипломатичного демаршу 11 років потому: у 1777 р. цей текст під назвою «Страданіє» разом із надгробним словом було надіслано Колегією іноземних справ до російського посла у Варшаві графа Отто Штапельберга з проханням повідомити про переслідування православних короля та вимагати від нього «удовлетворенія»²³. Залишається відкритим питання, чому розширена версія прислужилася для політичних цілей так пізно. Можливо, вона видавалася занадто сміливою навіть для її автора чи замовника. Але не для пізніших істориків. Адже саме ця версія, попри свій вочевидь агітаційний характер (а може якраз завдяки йому?), була у другій половині XIX ст. розтиражована такими істориками як Петро Лебединцев²⁴, Феофан Лебединцев²⁵ та Михайло Максимович²⁶.

Врешті, Федір Лобода в «Киевской старине» у 1886 р. надрукував «народну» пісню з колекції Платона Лукашевича²⁷, начебто списану ним зі збірки 1767 р. Тут страту Кушніра представлено так:

Захотіла Смілянщина віру утвердити,
Восточному цареві главу преклонити,
Зараз стали бідних людей в обоз вигонити.
Да вчинили ляхи-пани меж собою справу,
Розігнали вірних людей в московську страну,
Худоби їх забирали, монастирі драли,
А ще бідним христіянам й страх завдавали.

²³ ІР НБУВ, ф. VIII, № 216, арк. 136.

²⁴ *Лебединцев П.* Страданіє и мученіє за православіє Даниила Кушніра. – С. 40-47.

²⁵ Архив ЮЗР. – 1864. – Ч. 1. – Т. 2. – С. 393-401.

²⁶ *Максимович М.А.* Млиевский староста Данило Кушнір // Собрание сочинений. – К., 1876. – Т. I. – С. 566.

²⁷ Першою книгою Лукашевича, товариша Гоголя з Ніжинської гімназії, були «Малороссийские и Червонно-руссские народные думы и песни», видані у 1836 р. (згадана пісня до цієї збірки не увійшла). Пізніше Лукашевич захопився псевдолінгвістикою, написавши такі книги, як «Чаромутіє или священный языкъ магов, волхвов и жрецовъ» та «Микроскопическая астрономія». Його психічне здоров'я викликало сумніви (Енциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Т. XVIII (1896): Лопари – Малолетние преступники, с. 87-88).

Да вчинили вражі ляхи у Вільшані славу,
 Да отняли Даниїлу млієвському главу,
 Тіло єго повеліли огнем іспалити,
 Главу єго а до палі із гвіздем прибити²⁸...

Ця пісня, ймовірно лірницька, не могла з'явитися у 1767 р., адже на той час Росією правила Катерина I, а не цар, і мешканцям Смілянщини тоді навряд чи йшлося про приєднання до Росії. Утім, яким би не було джерело і час появи цієї пісні, вона засвідчує подальше існування та популярність легенди про Данила Кушніра.

Відгомін народної версії страти млієвського ктитора знаходимо і в поемі Тараса Шевченка «Гайдамаки», у розділі «Гитар». Поет помилково називає ктитора вільшанським, а його вбивство пов'язує з подіями Барської конфедерації 1768 р. Як каже сам Шевченко в передмові до поеми: «Галайда вповнину видуманий, а смерть вільшанського титаря правдива, бо ще є люди, которі його знали»²⁹.

Легенду про Данила Кушніра використовують і в наші дні. 8 березня 1994 р. Священний Синод Української Православної Церкви (Московського Патріархату) зарахував Данила Кушніра до лику місцевошанованих святих Черкаської єпархії – з відзначенням дня пам'яті мученика Даниїла 11 серпня (29 липня за старим стилем), у день його страти³⁰. У Млієві 11 серпня 2016 р. відзначено 250-річчя мученицької смерті Даниїла, біля храму освячено й відкрито пам'ятник йому. Ініціатори святкування цих роковин сподіваються знайти у Млієві останки тіла Кушніра³¹. А на думку Митрополита Черкаського і Канівського Софронія, голова Данила має бути повернута до Млієва³².

За визначенням Валерія Ластовського, «справа Данила Кушніра перетворилася на легенду і набула символічного значення»³³. Таке довге тривання легенди вимагає її верифікації, що ми й спробуємо зробити на підставі документів з архіву Переяславської Консисторії, де треба шукати її витоків.

З актів Переяславської консисторії, які не призначалися для подання у Св. Синод, дізнаємося, що смілянський унійний декан Атанасій Гдишицький без

²⁸ Лобода Ф. Вирша о сожжении млиевского ктитора Кушнира // Киевская старина. – 1886. – № 1. – С. 205.

²⁹ Шевченко Тарас. Кобзар. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1961. – С. 120.

³⁰ Дятлов В. Даниил Кушнир – черкаской земли святой мученик. Режим доступу: <http://hram-nikola.kiev.ua/zhitiya-svyatykh/1556-11-avgusta-den-pamyati-muchenika-daniila-cherkasskogo> (відвідано 09.04.2017).

³¹ У Городищі відкрили пам'ятник шевченковому Титарю. Режим доступу: <http://procherk.info/news/7-cherkassy/47621-u-gorodischi-vidkrili-pamjatnik-shevchenkovomu-titarju> (відвідано 09.04.2017).

³² Чос В. Митрополит Софроній прагне повернути голову Данила Кушніра до Млієва. Режим доступу: <http://pres-centr.ck.ua/print/news-13154.html> (відвідано 09.04.2017).

³³ Ластовський В.В. Між суспільством і державою. Православна церква в Україні наприкінці XVII – у XVIII ст. в історії та історіографії. Монографія. – К., Фенікс: НКПІКЗ, 2008. – С. 204.

згоди громади намагався поставити своїх синів Василя й Теодора до Млієва на Успенську та Троїцьку парафії³⁴. Утім, мліївці священників не прийняли.

22 березня 1766 р. консисторія повідомила Мельхіседека, що представники обох церковних громад з'явилися до Переяслава «безъ всякого отъ васъ вида, а точію показали обязательство въ монастырѣ вашемъ рукою господина отца Елпидифора написанное, однакъ оною громадою мглѣвскою не подписанное»³⁵. Ішлося про стандартне зобов'язання триматися православ'я і на унію не приставати, яке давали громади Наддніпрянщини. Попри недотримання формальних вимог, обидві громади були прийняті до Переяславської єпархії, а священниками призначено вікарія Григорія Хоминського та дяка Григорія (з документів, згаданих нижче, ми дізнаємося його прізвище – Шиленко). Мліївці їх обрали після того, як обидва брати Гдишицькі відмовилися переходити на православ'я. Для оголошення парафіянам Мельхіседеку була надіслана копія «опредѣленія» з підписом єпископа Гервасія, а також антимінси та миро³⁶.

У листі шафаря Мотронинського монастиря Елпидифора до віце-писаря Переяславської консисторії Івана Стеблинського від 20 березня 1766 р. читаємо: «Тѣ священники, на коихъ мѣсто дани вѣкаріи (яко то и новомглѣвскіе Гдишицкогo сини), скорбятъ и на отца уже своего жалѣють, что не допустилъ къ православію, почему лишились парафії, и, какъ видно, старатимутся быть при своихъ приходахъ»³⁷.

І справді, як повідомляють прихожани Троїцької церкви у листі від 1 квітня 1766 р.:

Оедоръ Гдишицкій, видя себе, что онъ безмѣстенъ остался, къ тому жъ послыхавши, что отецъ игумень Мотренинскогo благочестиваго монастиря съ Варшави, отъ его величества короля полскогo, съ полезною о благочестіи на находящіеся въ Полше православія церкви резолюціею въ монастырѣ прибылъ шестія недели поста, ездилъ зъ братомъ своимъ роднимъ, мглѣвскою Успенскою церкви священникомъ, до сего бывшимъ настоятелемъ Василиемъ Гдишицкимъ къ оному отцу игумену въ монастырѣ, и тамо присягу учинилъ, а оттуду пріехавши ночью противъ Цвѣтной недели, никому съ насъ нижайшихъ не обявлясь, точію одному бывшому ктитору Ивану Ропаленку, церковь нашу зъ помянутимъ своимъ братомъ, священникомъ Василиемъ Гдишицкимъ, кой мѣсто дьячка на клиросѣ надлежащее тогда отпѣваль, и ктитормъ помянутимъ подкопавъ, вошоль въ оную, и тамо всенощное бдѣніе, утрено и литургію Божественную священнодѣйствоваль³⁸.

Гдишицькі показали здивованим прихожанам лист від ігумена Мотронинського монастиря Мельхіседека, в якому той просив вірян прийняти Теодора Гдишицького за настоятеля (той, або такий самий лист від Мельхіседека Василь

³⁴ Василь Гдишицький був призначений настоятелем у січні 1766 р., тоді ж, мабуть, було призначено і Теодора. Архив ЮЗР. – 1864. – Ч. 1. – Т. 2. – С. 462.

³⁵ ІР НБУВ. – Ф. II, № 4052, арк. 5.

³⁶ Там само. – Арк. 6.

³⁷ Архив ЮЗР. – 1864. – Ч. 1. – Т. 2. – С. 412-413.

³⁸ Там само. – С. 454-455.

показував і прихожанам Успенської церкви³⁹). Мліївці пристали на це, однак через деякий час попросили замінити Теодора на Григорія Шиленка, оскільки сумнівалися у щирості Гдишицьких, які перейшли на православ'я «не по благочестію ревнуня, но чтобъ не потеряють своихъ приходоувъ, яко съ нихъ доволное число нажили имущества»⁴⁰.

Проте, 19 травня 1766 р. Григорій Хоминський і Григорій Шиленко звернулися до єпископа Гервасія з проханням видати їм відкриті укази на пошук вільного приходу, адже брати Гдишицькі перейшли на православ'я і були повернуті на свої приходи за рішенням Мельхіседека. Єпископ Гервасій задовольнив прохання священників, обраних громадою, тобто підтвердив кандидатури братів Гдишицьких на обох мліївських приходах⁴¹.

Із цим рішенням не хотіли погодитися мліївці. Уже 31 травня 1766 р. прихожани Успенської церкви знову пишуть до Переяслава, що хочуть бачити своїм священником Григорія Хоминського, а не Василя Гдишицького. Дізнаємося, що у великодню п'ятницю, 21 квітня 1766 р., парафію відвідав чигиринський благочинний о. Максим⁴², який закликав дозволити Василю Гдишицькому відслужити принаймні дві служби. Віряни пристали на це, але надалі хотіли мати іншого священника⁴³, бо о. Василь не подобався їм вдачаю: «Василий Гдышицкій есть гордый и сварливый, не такъ барзеся сварить, якъ на битву ласий». Обурювало парафіян і те, що брати посіли священство без письмової згоди громади: «Онъ писанія не имѣть до престола церкви нашей Святоуспенской нѣ жаднаго, але до Смѣлой имѣть на отцевское мѣсце, а ми его не затыгали и не прохали, и писанія жаднаго ему не давали, а нѣ тижъ отцеви его; они сами силою до насъ оулѣзли»⁴⁴.

Як аргумент проти Гдишицьких, віряни наводять випадок з арештом мліївського ктитора. За версією мліївців, яка, схоже, була найближчою до правди, батько та син, Атанасій та Василь Гдишицькі, у березні 1766 р. вломилися в зачинену від них парафіянами Успенську церкву та забрали чашу. Натомість дарохранильницю сховавав від них у скриню Данило Кушнір:

Келѣхъ, коштомъ Василя священника, сина его, исправленній, показаний протопопъ отобралъ и хотѣлъ било и гробницу, коштомъ громади исправленную, взять, но одинъ съ успенскихъ прихожанъ Данило Кушнѣръ той гробницѣ взять не допустилъ, спрятавъ въ церковную скриню, за что приценясь протопопъ и его синъ, обявленній Василій, симъ имѣнно, что простолоудину не надлежитъ касатся священнимъ вещамъ, обговоря губернатору смелянскому ІМСІ Вонжу, въ желѣзнія оковы засадишь⁴⁵.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Там само. – С. 443-444.

⁴¹ Там само. – С. 446-451.

⁴² 20 липня того ж року Теодор Гдишицький пограбує цього о. Максима. Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 3. – С. 177, 294.

⁴³ АЮЗР. – 1864. – Ч. 1. – Т. 2. – С. 454-455.

⁴⁴ Там само. – С. 462.

⁴⁵ Там само. – С. 456-457.

Мліївці просили братів Гдишицьких про звільнення ктитора, на що ті їм відповіли: «Когда насъ по прежнему приймете къ себе за духовнихъ отцовъ, то тогда виручимъ зъ оковъ его»⁴⁶.

Під листом мліївців єпископ Гервасій зробив приписку, якою обіцяв призначити парафіяльним священиком Григорія Хоминського, та наказав Переяславській консисторії перевірити його «ставильну грамоту» про рукопокладення на священство. У відповіді консисторії сказано, що сумнівів у правильності священства Григорія немає. Наприкінці листа єпископ Гервасій залишив резолюцію: «Показанному іерею Григорію въ предъписанній мглѣвской приходъ грамоту усиновителную выдати, настоятелскую, цѣлопарохіяльную». Ця грамота також зберігалася в архіві консисторії, щоправда, з поміткою: «Показанная грамота священнику Хоминскому не видана, но до разсмотрѣнія оставлена»⁴⁷.

Очевидно, відбулося подвійне призначення священиків на Успенську та Троїцьку парафії Млієва: спочатку у Переяславі затверджено тих, кого обрала громада, а потім, за рішенням ігумена Мотронинського монастиря Мельхіседека, – новонавернених на православ'я синів смілянського унійного декана, Василя і Теодора Гдишицьких. Згодом Переяслав погодився із вибором Мельхіседека всупереч вибору громади та попри те, що моральні якості та щирість Гдишицьких у зміні конфесії викликали сумніви. Чому перевагу було віддано саме їм? Можливо, Мельхіседек не погодився із кандидатурами громади, бо це рішення було ухвалено за його відсутності шафарем Мотронинського монастиря Елпідифором із порушенням субординації. Можна також припускати, що Мельхіседек зупинив свій вибір на братах Гдишицьких, аби через них впливати на їхнього батька, Атанасія. У будь-якому разі, обравши Гдишицьких всупереч волі парафіян, православні достойники певною мірою несуть відповідальність за трагічну смерть Данила Кушніра. Варто нагадати й те, що на момент трагічного конфлікту з ктитором брати Гдишицькі формально були православними.

У новому світлі постає і арешт Данила. Приводом до нього було не його православ'я, а те, що він узяв у руки дарохранильницю («простолоудину не надлежить касатся священнимъ вещамъ»). Ішлося, отже, про профанацію Святих Дарів, поважний злочин⁴⁸. Не йшлося і про міжконфесійне протистояння, радше про спроби Гдишицьких залякати мліївців («когда насъ по прежнему приймете къ себе за духовнихъ отцовъ, то тогда виручимъ зъ оковъ его»). Схоже, для парафіян конфесійні розбіжності теж не грали основної ролі, адже врешті-

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Там само. – С. 458-460.

⁴⁸ Наприклад, католицьке канонічне право за такий злочин передбачає відлучення від Церкви, а цивільне право сучасної Польщі – позбавлення волі до 2 років за образу релігійних почуттів вірян. Нещодавно, 14 квітня 2016 р., двоє 16-річних гімназистів виплюнули та розтоптали гостію в одному з костелів міста Ясла. Цей випадок мав резонанс у польських ЗМІ, неповнолітні дали свідчення в поліції, але через юний вік їм не було висунуто обвинувачення, матеріали справи передані у родинний суд: Wypluli i podeptali hostię. To przestępstwo w wymiarze religijnym i cywilnym. Режим доступу: <http://www.tvn24.pl/krakow,50/gimnazjalisci-sprofanowali-hostie-przestepstwo-religijne-i-cywilne,639248.html> (відвідано 09.04.2017).

решт Гдишицькі перейшли на православ'я, отож переважала особиста неприязнь («Гдышицкій есть гордый и сварливый, [...] на битву ласий», а також те, що Василь Гдишицький намагався стати настоятелем без їхньої згоди («ми его не затыгали и не прохали [...] они сами силою до насъ оулѣзли»). Ховаючи начиння, потрібне для богослужіння, громада намагалася не допустити службу Гдишицького у своїй церкві. В конфлікті суттєвим є також те, що келих було куплено за гроші Гдишицького, а дарохранильницю – коштом громади.

Що ж до Гдишицьких, то епізод із мліївстим ктитором був не єдиним випадком їхньої свавільної поведінки. У листі від 9 липня 1767 р. до Переяслава ігумен Жаботинського монастиря Єфрем Биковський повідомляв про діяльність братів Гдишицьких у 1766 р. таке:

Попи уніати Ѳеодоръ и Василий Гдишицкій, издя съ козаками по тѣхъ скиткахъ, монаховъ бьючи и въ колодки забывая, подъ арештъ брали и не вѣмъ куди позавозили, а имущество ихъ и рукоделія, съ которого пишу получали, себѣ позабирали, а которіи монахи, боячися ихъ Гдишицкихъ бою и мученія, келіевъ поотбѣгали и въ лѣсахъ крились, тѣхъ монаховъ келіи они, инстигатори, разбойнически двери поотбывая, имущества вси безъ остатку позабирали, по численію цѣною всякихъ вещей на четьреста семдесятъ осмь рублевъ; и понынѣ попъ Василий уніатъ Гдишицкій, сидячи въ черкаской губерніи, которая близъ нашего монастыря состоить, в селѣ Лескахъ, за якими кольвекъ монастырскими нуждами посланнымъ монахомъ великія обыди всякими здирствами чинить⁴⁹.

На Теодора Гдишицького скаржився єпископу Гервасію також намісник Мошногірського монастиря Герасим, який повідомляв, що 4 грудня 1766 р. Теодор разом з мошенським городовим отаманом приїхав до монастиря і намагався заборонити ченцям приймати у себе вірян і давати їм таїнства⁵⁰. Інші звістки про насильницьке захоплення майна братами Гдишицькими походять з 15 та 20 липня 1766 р. – у скаргах священника Теодора Тарасова з села Сикави⁵¹ та Максима Левицького з Ревівки (це той Максим⁵², який кілька місяців перед тим переконував мліївців прийняти у себе Василя Гдишицького⁵³). Врешті, саме в домі уніатського декана Атанасія Гдишицького тримали під вартою ігумена Мотронинського монастиря Мельхіседека, заарештованого 23 липня 1766 р.⁵⁴

В «Екстрактѣ о разныхъ обидахъ и разореніяхъ, послѣдовавшихъ отъ польскихъ поповъ-уніатовъ православному грекороссійскаго восточнаго исповѣданія въ Коронѣ Польской на Украинѣ», що його у 1772 р. Переяславська консисторія підготувала для Св. Синоду, Гдишицькі згадуються неодноразово. Як тут читаємо, 31 липня 1766 р. Атанасій Гишицький (батько) «не по приличію сана своего при саблѣ и при пистоляхъ» разом зі спільниками напав на мліївського

⁴⁹ АЮЗР. – 1864. – Ч. 1. – Т. 3. – С. 311.

⁵⁰ Архив ЮЗР. – 1864. – Ч. 1. – Т. 3. – С. 52-53.

⁵¹ Там само. – С. 141.

⁵² Там само. – С. 294.

⁵³ Там само. – С. 177.

⁵⁴ Архив ЮЗР. – 1864. – Ч. 1. – Т. 2. – С. 297; Архив ЮЗР. – 1864. – Ч. 1. – Т. 3. – С. 124.

православного священника Троїцької церкви, якому вдалося втекти. За намовою протопопа Гдишицького комендант польської армії Домбровський, який стаціонував тоді у містечку, видав місцевому населенню наказ, що забороняв отримувати у православного священника будь-які треби під страхом втрати майна та страти через повішення⁵⁵.

Пригадавши, що саме єпископ Гервасій повідомив про страту Данила Св. Синод, можна було би очікувати від нього ворожого ставлення до Гдишицьких як гонителів «благочестія». Тим часом внутрішня документація Переяславської консисторії свідчить про інше. У листі до Переяслава 17 липня 1767 р. Василь Гдишицький, описуючи торішні події, пояснює своє навернення на православ'я тим, що його «от церкви и от прихода уже воя удалили. Почему тогда я нижайшій, пришедши къ немалому сожалѣнію и въ раскаяніе, и посовѣтовався съ вишеупомянутимъ роднимъ своимъ братомъ, оба возимѣли къ церквѣ святѣй восточнѣй ревность»⁵⁶. В цьому листі він ані словом не згадує ні про арешт мліївського ктитора, ні про страту у Вільшаній, натомість твердить, що у Вільшаній його з братом тримали під караулом польські жовніри за їхнє навернення на православ'я, і лише батько зміг їх визволити, заради чого вони повернулися до унії⁵⁷.

З цього ж листа довідуємося, що 5 липня 1767 р., отже вже після страти Данила Кушніра, Василь Гдишицький відвідував Переяслав з покутою і просив знову прийняти його у лоно Православної Церкви. Своєю резолюцією на листі Гдишицького єпископ Гервасій відпускає йому гріхи і призначає епітимію: «Три псалми покаянніи на всякой день весь годъ, съ сокрушеніемъ серда и біеніемъ въ перси единожди прочитувати»⁵⁸. Таку саму резолюцію отримав і Теодор Гдишицький⁵⁹.

У такий спосіб брати вже вдруге стали православними⁶⁰, хоч із великою ймовірністю можна припускати, що через деякий час вони знову перейшли на унію або, залежно від обставин, для православних були православними, а для католиків – уніатами. З розлогого документа «Skargi i zażalenia xięży unitów», де описано події Коліївщини 1768 р., довідуємося про трагічну смерть Теодора

⁵⁵ Экстрактъ о разныхъ обидяхъ и разореніяхъ, послѣдовавшихъ отъ польскихъ поповъ-уніатовъ православному грекороссійскаго восточнаго исповѣданія въ коронѣ польской на Украинѣ состояющему народу и ихъ священству и церквамъ Божіимъ, издревле до епархіи переяславской принадлежащимъ, 1766 года съ генваря мѣсяца, о которыхъ и доношенія въ Святѣйшій Правительствующій Синодъ съ обстоятельствомъ посланы. Сочинень 1772 года апрѣля дня // Киевские епархиальные ведомости. – 1891. – № 21. – С. 492-493.

⁵⁶ Архив ЮЗР. – 1864. – Ч. 1. – Т. 3. – С. 294.

⁵⁷ Там само. – С. 295.

⁵⁸ Там само. – С. 299.

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Цікаво, що після того, як Василь Гдишицький вдруге став православним священником, історія про арешт та страту мліївського ктитора, де о. Василь фігурує як основний винуватець, досі використовувалася як доказ переслідування православних на Наддніпрянщині у процитованому нами вище «Маніфесті».

Гдишицького від рук гайдамаків⁶¹. Його брат Василь уникнув розправи. В пізніших джерелах згадується унійний декан Йосип Гдишицький⁶², а в ревізії Уманщини за 1850-ті р. знаходимо 40-річного псаломника Покровської церкви села Косенівка Тимофія Йосиповича Гдишицького та його сестру Мокрину, дочку покійного священника Йосипа Васильовича Гдишицького⁶³. Отож, Йосип, найімовірніше, був сином, а Тимофій і Мокрина – онуками Василя Гдишицького. За ревізією 1858 р. псаломник Тимофій мав 7 дітей⁶⁴.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що конфлікт між млівським ктитором та Гдишицькими навряд чи випадає розглядати крізь призму міжконфесійного протистояння. Для млівської громади, чий інтерес представляв ктитор Данило, Гдишицькі були зайдами, які без згоди вірян намагалися зайняти парафію; не останню роль відіграла й особистісна антипатія млівців до цих священників. Гдишицькі, натомість, ініціюючи арешт Данила, намагалися залякати млівців, аби зберегти за собою парафію. Саме заради володіння ними як джерелом прибутку Гдишицькі переходили з унії на православ'я, і навпаки, для них зміна конфесії була стратегією виживання. Така стратегія виявилася успішною: попри Коліївщину, зміну державної влади, ба зміну церковної політики, родові Гдишицьких не лише вдалося вижити і примножитись, а й священнодіяти, залишаючись на тій самій території.

REFERENCES

Chos, V. (2009). Mitropolyt Sofroniy prahne povernuty holovu Danyla Kushnira do Mliyeva. Retrieved from <http://pres-centr.ck.ua/print/news-13154.html> [in Russian].

Dyatlov, V. (n.d.) Daniil Kushnir – cherkasskoy zemli svyatoj muchennik. Retrieved from <http://hram-nikola.kiev.ua/zhitiya-svyatykh/1556-11-avgusta-den-pamyati-muchenika-daniila-cherkasskogo> [in Russian].

Ekstrakt o razlichnykh obidakh i razoreniakh, posledovavshykh ot pol'sikh popov uniatov... (1891). *Kievskie eparkhianye vedomosti*, 21, 492-493 [in Russian].

⁶¹ Замордування Теодора Гдишицького описано так: «...w własnej plebanii swoim domu pierwiej postrzelony, potem za włosy szarpany, po ziemi włóczony, spisami pchnięty»: Skargi i zażalenia xięży unitów obrzadku greckiego archidyecezyi kijowskiej wniesione do aktów grodzkich województwa kijowskiego // *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej*. – Lwów: Zakład narodowy im. Ossolińskich, 1868. – T. 1. – S. 164.

⁶² Орловский Петр. Харитатыва // *Киевская старина*. – 1894. – № 3. – С. 385.

⁶³ Після останнього поділу Польщі 1795 р. і входження східних територій Речі Посполитої до Росії, кількість унійних парафій почала зменшуватись, так у 1803 р. у Київській губернії, до якої входила теперішня Черкащина, їх було лише 7, отже ми можемо припускати, що Йосип був останнім уніатом у роді Гдишицьких Черкащини і, найімовірніше, перейшов на православ'я (Див.: *Лось В.* Уніатська церква на Правобережній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. – К.: Друкарня Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 2013. – С. 53).

⁶⁴ *Кузнець Т.* Православне духовенство Уманщини XIX – початку XX ст. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. – С. 251.

Gervasiy (Lintsevskiy). (2006). In *Pravoslavnaya entsyklopedia* (Vol. 11, pp. 194-195) Moscow [in Russian].

Konisskiy, G. (1835). *Sobranie sochineniy*. Sankt-Petersburg: Izd. protoireem Ioannom Grigorovichem [in Russian].

Kuznets, T. (2016). *Pravoslavne dukhovenstvo Umanshchyny 19 – pochatku 20 stolittya*. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].

Lastovskiy, V. (2008). *Mizh suspilstvom i derzhavoyu. Pravoslavna tserkva v Ukraini naprykintsi 17 – u 18 st. v istorii ta istoriografii*. Kyiv: Feniks NKPIKZ [in Ukrainian].

Lastovskiy, V. (2001). *Slovo nad hrobom Danyla Kushnira (1766)*. *Kyivska Starovyna*, 6, 117-121 [in Ukrainian].

Lebedintsev, P. (1860). Stradanie i muchenie za pravoslavie Daniila Kushnira, zhytelia mlievskogo. *Rukovodstvo dlya selskikh pastyrey*, 2, 40-56 [in Russian].

Loboda, F. (1886). Virsha o sozhzhenii mlievskogo kytora Kushnira. *Kievskaya starina*, 1, 202-205 [in Russian].

Los', V. (2013). *Uniats'ka tserkva na Pravobezhniy Ukraini naprykintsi 18 – pershiy polovyni 19 st.* Kyiv: Drukarnya Natsionalnoyi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho. [in Ukrainian].

Lukashevich. (1896). In *Entsyklopedicheskiy slovar' Brockhousa i Efrona* (vol. 18, pp. 87-88).

Maksymovych, M. (1876). Mliyeskiy starosta Danilo Kushnir. *Sobranie sochineniy* (vol. 1, pp. 565-571). Kyiv [in Russian].

Materialy dlya istorii pravoslavia v Zapadnoy Ukraine v 18 st.: Arkhimandrit Melkhisedek Znachko-Yavorskiy 1759–1771. (1864). *Arkhiv Yugo-Zapadnoy Rossii* (Part 1, vol. 2, 3). Kyiv: Tipografiya Fyodorova [in Russian].

Orlovskiy, P. (1894). Kharytatyva. *Kievskaya starina*, 3, 382-402 [in Russian].

Serczyk, W. A. (1968). Melchizedek Znaczko-Jaworski i klasztor Motreninski. *Studia Historyczne*, 3 (42), 297-322.

Shevchenko, T. (1961). *Kobzar*. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo khudozhnyoyi literatury [in Ukrainian].

Skargi i zażalenia xięży unitów obrządku greckiego archidyecezyi kijowskiej wniesione do aktów grodzkich województwa kijowskiego. (1868). *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej* (vol. 1), 163-179. Lwów: Zakład narodowy im. Ossolińskich [in Polish].

U Horodyshechi vidkryly pamyatnyk shevchenkovomu tytaryu. (2016). Retrieved from <http://procherk.info/news/7-cherkassy/47621-u-gorodischi-vidkrili-pamjatnik-shevchenkovomu-titarju> [in Ukrainian].

Wypluli i podeptali hostię. To przestępstwo w wymiarze religijnym i cywilnym. (2016). Retrieved from <http://www.tvn24.pl/krakow,50/gimnazjalisci-sprofanowali-hostie-przestepstwo-religijne-i-cywilne,639248.html> [in Polish].

Oleksii Smirnov
PhD student, History Department,
National University of Kyiv-Mohyla Academy
(Kyiv, Ukraine, pankotski@gmail.com)

**DANYLO KUSHNIR' S EXECUTION AND GDYSZYCKI FAMILY:
THE ORTHODOX AND UNIATES IN DNIEPER UKRAINE IN THE SECOND
HALF OF THE 18TH CENTURY**

The second half of the 18th century saw a massive change of denomination in the southeast corner of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The Uniate parishes were converting to the Pereyaslav diocese of the Russian Orthodox Church; therefore, the change of denomination meant political allegiance to Russia. In response Polish secular and Uniate church authorities resorted to repression against newly converted «schismatics», it even came to bloodshed. The article discusses one of such tragic events, the execution of Danylo Kushnir, a churchwarden from Mliyiv. Danylo became a martyr for the faith in the Orthodox narrative; his story was used by Russia for diplomatic demarche against the Polish-Lithuanian Commonwealth several times. Comparing different descriptions of Kushnir case the author peels back the propagandistic layers from this incident and suggests analyzing it in the light of a personal dispute between a priest and his parish rather than as an interconfessional conflict. A close attention is given to those responsible for the execution, namely a family of Gdyszycki's who found themselves between the Orthodoxy and Union trying to use both Churches in their own interests. For them manoeuvring between two denominations was a survival strategy in times of repression, uprisings, and shifting political borders.

Keywords: 18th c. Dnieper Ukraine, Uniates, Orthodox, Danylo Kushnir, Mliyiv churchwarden, Gdyszycki, Gervasiy Lintsevskiy, Melchisedek Znachko-Yavorskyi.